

Ammassalik 1967–1987

– studier over ændringerne

Af Joëlle Robert-Lamblin

Laboratoire d'anthropologie, Musée de l'Homme, Paris

Allerede i 1962 begyndte jeg at stifte kendskab til det oprindelige samfundsmønster hos Ammassalikbefolkningen. Det var i Paris, sammen med professor Robert Gessain på Musée de l'Homme. Dette folk, der var lille i antal men sammensat i sin samfundsstruktur med en overraskende rig kulturarv, havde takket være sin geografiske beliggenhed og sin langvarige isolation bevaret en lang eskimotradition, som andre steder allerede dengang var forandret eller forsvundet.

R. Gessain satte sig så for at ordne hele den østgrønlandske befolknings slægtsregistre, som han havde samlet i årene 1934–36 og fuldstændiggjort ved hjælp af fyldige danske arkiver, og han bestræbte sig på at føre tavlerne over slægtskab og giftermål så langt tilbage i fortiden som muligt. Denne minutøse tilrettelæggelse åbenbarede med helt usædvanlig nøjagtighed denne lille menneskegruppes levevis og evne til at overleve i det 19. og begyndelsen af det 20. årh. – hvorledes den tog området i be-

siddelse og dens bevægelighed deri, dens ægteskabsskikke og forplantningsrytme, dens muligheder for overlevelse i et fjendtligt miljø og dens skik med at genoplive afdøde slægtnings navne ... Fra at have været beskrivende blev samfundsbegreberne målelige, mulige at bestemme, og de dannede således et grundlag for analyser og sammenligninger.

»Traditionen« var så sandelig ikke en form for stivnet, uforanderlig tilstand, som ved et brat møde med den vestlige verden ville have mødt denne ødelæggende virkning med ringe modstandskraft. Denne tradition var i sig selv en fortsat tilpasning til en skiftende økologisk sammenhæng og til historiske begivenheder, der kunne medføre store omvæltninger. For Ammassalikbefolkningens vedkommende er vi kun bekendt med de seneste begivenheder, nemlig de der fandt sted i anden halvdel af det 19. århundrede: Klimaet der blev koldere, overudnyttelsen af vildtet fra europæisk side, de dødelige sygdomme erhvervet ved sporadisk kontakt med

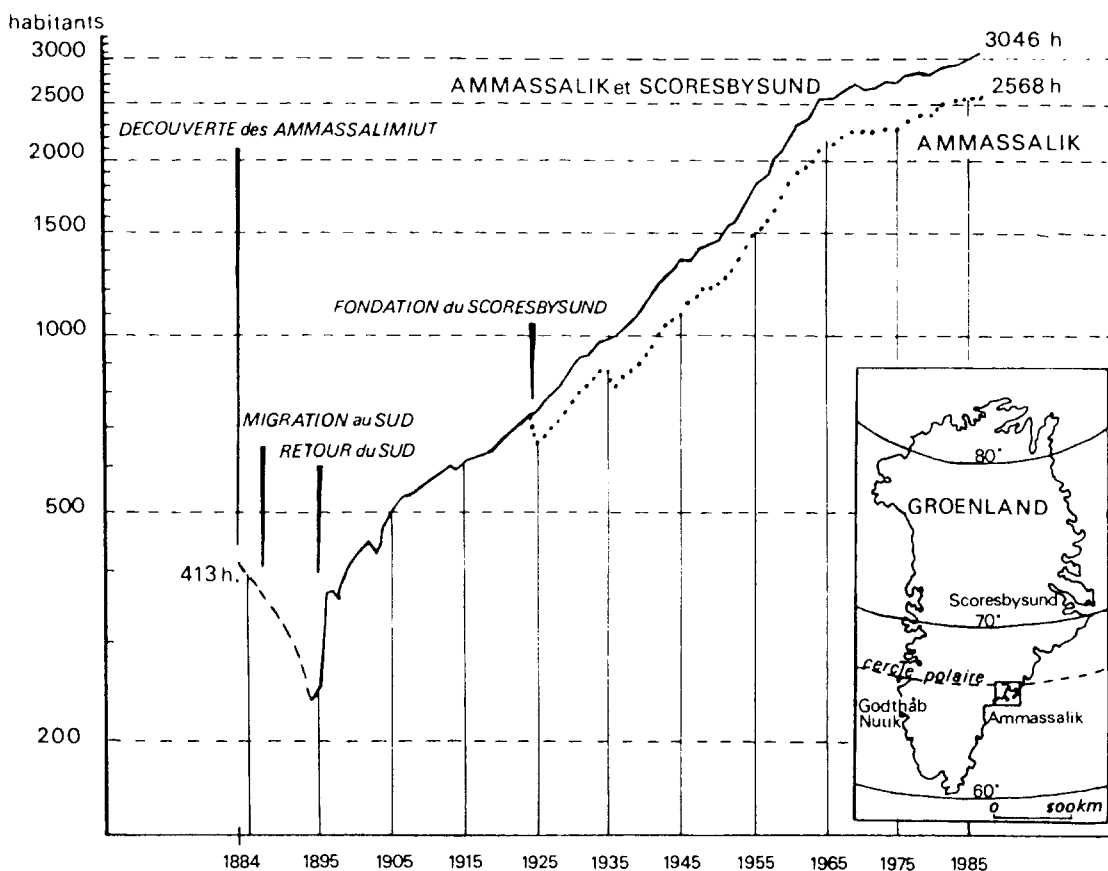

Fig. 1. Den østgrønlandske befolknings udvikling, fra Gustav Holms opdagelse i 1884, til vore dage: egne i Ammassalik og Scoresbysund/Ittoqqortomiit.

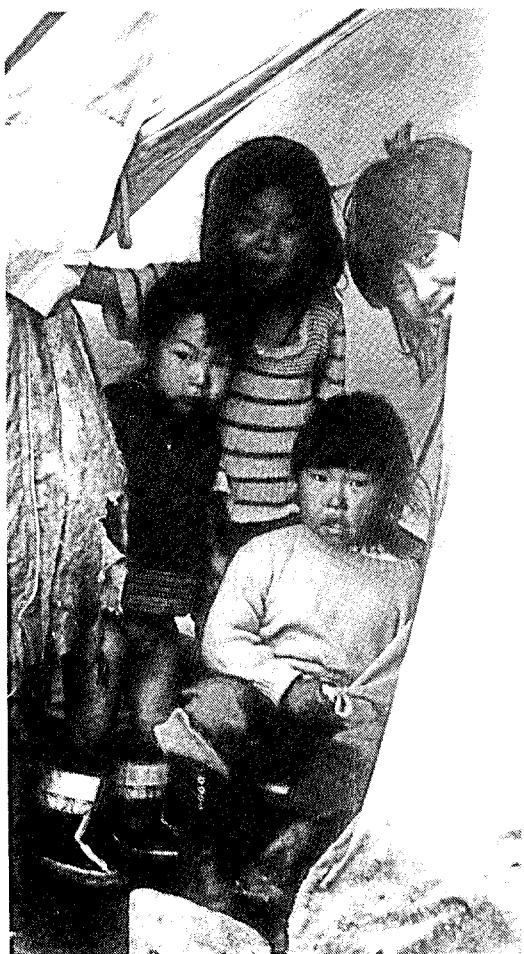
beboerne mod syd, de frygtelige hungerperioder ... Folkets historie set demografisk og genealogisk før dets opdagelse afspejler disse vanskelige tilpasningsperioder.

Senere i det 20. årh. kom den europæiske kolonialisering og indførslen af kristendommen: Den »tvungne civilisation« og åbningen mod den ydre verden. Det var en undersøgelse af denne nylige udvikling som R. Gessain havde betroet mig, da han sendte mig derop i 1967 efter at have givet mig det bedste grundlag for at foretage iagttagelser, nedskrivninger og analyser af det der siden 1960'er-

ne er foregået med større og større fart i området.

Den usædvanlige gæstfrihed og den fuldstændige tillid som blev mig til del, bandt mig meget hurtigt, ligesom R. Gessain, til dette samfund, der aldrig siden har forladt mit sind, selv om min forskning fra tid til anden har ført mig til andre egne af Arktis.

Mellem årene 1967 og 1987, under otte ophold i Østgrønland – heraf seks i Ammassalik – var jeg vidne til forandringer så slående i dette lille samfunds midte, at jeg til tider havde fornemmelsen af at se en film som var løbet løbsk.

Livet i teltet, en af de store fornøjelser ved forårs- eller sommerrejserne. (Sermiligaaq 1979, J. R.-L.).

Disse betydelige forandringer berørte helt fundamentale områder, såsom familien – eller i endnu højere grad fangsten.

Befolkningen og familien

Ved et sammenfald af et mærkbart fald i dødeligheden - sammenholdt med den intensive udvikling af det danske sundhedsvæsen – og en meget høj fødselshyp-

pighed, undergik Ammassaliks befolkning i 1960'erne en eksplosiv vækst.

Netop i 1965 var befolkningen i løbet af 20 år fordoblet, uden at der var tale om indvandring og med en ikke ubetydelig udvandring. Mens den årlige befolkningstilvækst nåede tre til fire pct., var halvdelen af Ammassaliksbefolkningen unge på under 15 år (fig. 1 og 2).

Da regeringens program for fødselskontrol blev indført i 1969, fik den – til trods for at små børn indtager en privilegeret plads i samfundet – en yderst hurtig udbredelse hos alle generationer kvinder, selv på de steder som ligger fjernest fra den lille administrationsby Tasiilaq. Fødselstallet var faldet voldsomt i løbet af to år.¹

Fig. 2 viser meget klart denne pludselige opbremsning i generationstilvæksten: Andetsteds ville man tolke dette underskud i en generation, sådan som underskuddet af børn født mellem 1971 og 1978, som effekten af en ulykke som havde ramt en hel aldersgruppe.

Først blev spiralen anvendt til nedsættelse af fødselstallet – trods en vis tilbageholdenhed fra de lidt ældre kvinders side – veg den pladsen for frivillig svangerskabsafbrydelse, som var blevet frigivet i 1974 og i den sidste ende blev et egentligt antikonceptionsmiddel.² En reaktion på denne negative holdning til fødsler skulle trods alt hurtigt mærkes, og den markerede sig ved et nyt opsving i fødsler i årene 1978–81.

Yderligere befinder fødselsprocenten sig på 27 promille, i 1982–86, meget langt fra de tal man var nået op på i den præmalthusianske periode, og den årlige befolkningstilvækst forbliver mindre

end 1 %. Børn på under 15 år udgjorde forholdsmeæssigt i 1985 i Ammassalik under en trediedel af befolkningen.

Også familien har ændret sig i forhold til hvad jeg kendte i 1967. Allerede dengang begyndte fødsler uden for ægteskab at være hyppigt forekommende (ca. en ud af tre fødsler), men ægteskaberne – som oftest indgået efter en eller flere fødsler – forblev som hovedregel stabile. Da man her på stedet fra 1967 fik adgang til skilsmisse, bredte den sig på kort tid blandt de unge og sågar blandt ældre ægtepar. For tiden er den separerede, fraskilte såvel som den ugifte civilstand så fremherskende, at børn af gifte forældre er en minoritet (kun 33,5 % ud af fødslerne fra 1982–86). Ægteskab og forplantning er således blevet mere og mere adskilt.

Egentlig er det holdningen til familien og til moderskabet der er ændret. Kvinderne er blevet bevidste om deres beslutningsdygtighed på dette område, at kunne sige nej til et svangerskab ud fra forskellige bevæggrunde: for hyppige fødsler, ønske om at bevare deres egen frihed ved at udsætte det første eller det andet barns komme, eller ved muligheden for at bestemme det »ideelle« antal børn, som de ønsker at få. Forskellige hensyn kan tages i betragtning, når sådanne beslutninger tages. Nogle bekræfter, at unge kvinder under tyve år uden beskæftigelse har været opsat på at få et barn for at få den økonomiske hjælp som dette giver dem ret til (børnetilskud og understøttelse).

Disse betydelige ændringer i holdning og mentalitet kan betragtes som overtagelse af det europæiske familiemønster

(de fleste unge Ammassalimiut har haft mulighed for at opholde sig i Danmark), eller som en reaktion fra befolkningens side – imod de betydelige vanskeligheder som denne gennemlever og som den er blevet sig bevidst.

I sammenhæng med det stærkt nedsatte fødselstal findes ikke desto mindre stadigvæk skikken med at bortadoptere et barn til aldrende slægtninge som mangler hjælp i hjemmet eller til beslægtede ægtepar som har svært ved at få børn; dette viser, hvor stærke de oprindelige bånd er, ikke på par- eller kærnefamilieplan – men den udvidede familie – den gamle patriarkalske familie. Ligeledes vidner ønsket om at overføre navnet på en afdød slægtning til en nyfødt, hvilket stadig bruges, om den meget stærke betydning som tillægges ægteskab og familieforpligtelser, til trods for en åbenbar opløsning eller splittelse af familien.

Aktiviteterne og ressourcerne

Fangst var stadig, i 1967, en vigtig aktivitet i Østgrønland, men en del af Ammassalikbefolkningen havde allerede forladt den vej der var afstukket af deres eskimoiske forfædre, der jagede havpattedyr. Betingelserne for en sådan udvikling var tilstede: befolkningsekspllosionen, disse tidligere nomader der var blevet fastboende og befolkningskoncentrationen omkring steder der var centrum for handel og forsynet med skole- og lægevæsen.

Omgrupperingen af den spredte befolkning var en del af en politik fra dansk side. Man ville omdanne Grønland til et »Nord danmark« og give

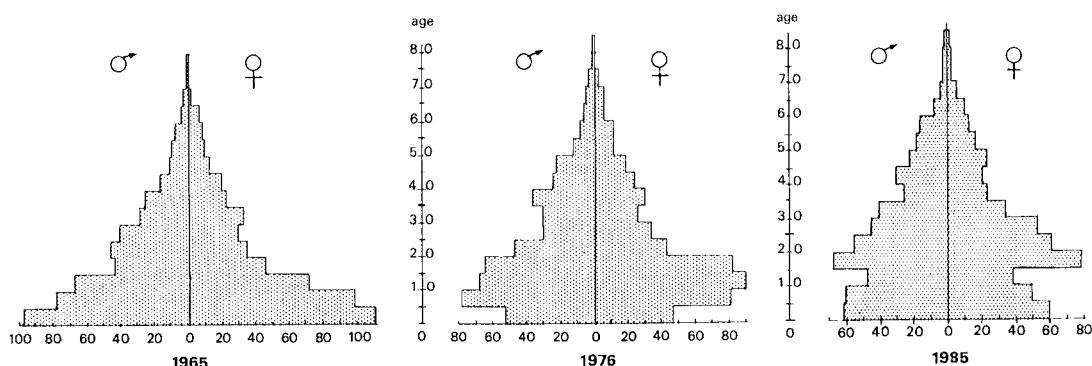

Fig. 2. Alderskurve – på 1000 indbyggere fra Ammassalik kommune i 1965, 1976 og 1985.

de små isolerede fangerdistrikter – som Ammassalik – Chancen for at indhente en tilbageståen i udviklingen i forhold til de andre egne af Grønland som allerede var midt i en moderniseringsproces. Sælfangst som hovederhverv kunne ikke længere bruges som økonomisk model i denne anden halvdel af det 20. århundrede.

I 1960'erne så torskefiskeriet ud til at have en lovende fremtid. En del af Ammassalikkbefolkningen blev opmuntret til at forlade fangererhvervet til fordel for erhvervsfiskeriet. Denne aktivitet som til at begynde med var lidt populær, tog et opsving, og anlæg til tørring eller anden forarbejdning af fisk dukkede op forskellige steder.

Men denne lykkelige tid blev dog af kort varighed, og meget hurtigt kom de berørte bygder, Kuummiut i særdeleshed og i mindre omfang Kulusuk og Tiileqilaq, til at lide forfærdeligt under de årlige svingninger som denne aktivitet var underlagt og senere den katastrofale nedgang i produktionen (mere end 6.000 tons torsk indfisket i Ammassalikområdet i 1966, og kun 12 tons i 1986).

Da atlantehavslaksen, som i nogle år er blevet fanget i august og september i Kuummiut, og helleflynderen kun delvis kompenserer for de store torsks forsvinden, er det ikke længere muligt for familier at leve af fiskeriet uden supplerende fødemidler eller andre indkomstkilder. Nogle Ammassalimiut vendte sig så påny mod fangsten, men den er ikke i overensstemmelse med befolkningstætheden på visse steder (Kuummiut og Kulusuk), og en tilbagevenden til fortiden er vanskelig.

Parallelt med den forsøgsvis udvikling af fiskeriet gjordes i årene mellem 1970 og 1980 betydelige bestræbelser for at forbedre Ammassalik-befolkningens skolegang og uddannelse, for at de unge kunne finde sig en plads i den moderne vestlige verden. I 60'erne var stillingerne i administrationen hovedsagelig besat af danske eller vestgrønlandske embedsmænd, tilkaldte for at administrere sagerne i distriktet, mens den østgrønlandske befolkning stod uden for denne ledelse og levede delvist på bistand. Takket være bestræbelserne på uddannelsesområdet lykkedes det et vist antal unge

Hundeslæden, endnu i vore dage befordringsmiddel for fangerne om vinteren. (Ikkateq 1977, J. R.-L.).

at rykke ind på de lønnede aktiviteter, hvor de hovedsageligt afløste de vestgrønlandske embedsmænd. Imidlertid er der ikke plads til alle i administrationen, som allerede er overfyldt og grundet manglende højere uddannelse, er en stor del af de danskbesatte stillinger endnu ikke blevet overtaget af østgrønlændere.

Til trods for alle farerne ved situationen, hvilket de kommunale myndigheder allerede mange år forinden havde forudset, er tilstrømningen af bygdefolk til den lille by Tasiilaq aldrig ophørt. I dag er halvdelen af distriktets grønlandske befolkning byfolk, bosat i Tasiilaq. Byen har unægteligt sine tillokkelser: moderne komfort, velforsynede super-

markeder, kommunikationsmidler med den ydre verden, faciliteter, adspredelser, men den har også en række under: arbejdsløshed, boligproblemer, højere leveomkostninger, brud i ernæringsmønstret.

Vanskeligheder ved at opretholde livet, manglende evne til at påbegynde og fastholde et arbejde, tilstedeværelsen af fremmede – som oftest i en dominerende stilling afhængigt af hvordan de har klaret sig – kan være den pris man betaler for denne bytilværelse.

I et forsøg på at afhjælpe tilstrømningen af unge fra de små steder til byen, lancerede kommunen fornylig et moderniseringsprogram for byggerne, idet de

bliver forsynet med el, telefon og for nogles vedkommende med rindende vand. Denne politik har dog en ulempe: gældsættelsen p.g.a. den anskaffede komfort, som kan vise sig tyngende for personer med de meget uregelmæssige indtægter fra fangsten eller fiskeriet.

I dette fællesskab, som traditionelt var klasseløst, er en social lagdeling kommet til syne; der er for tiden en »borgerlig« klasse af lønnede der lever på vesteuropæisk vis og som er forudseende og opsparende. I dagens samfund ser det ud til, at de der er bedst udstyrede til at komme igennem den vanskelige overgangsperiode mellem den oprindelige livsform og den moderne epoke, er de som formår at forene de gode sider ved hver levevis. Det vil sige på den ene side en pengeindkomst, som er blevet absolut nødvendig for at leve og for at anskaffe hvad der tilsyneladende er blevet uundværligt i hverdagen: komfort i boligen, motorbåd, fjernsyn og video, dybfryser ... eller muligheden for at tage flyveren for at tage andetsteds hen; på den anden side fangstudbyttet, som i alles øjne forbliver grundelementet for en veltilpasset ernæring, i forhold til de indførte produkter, som når det kommer til stykket kun er spændende eller i værste fald yderst bekostelige.

De der indgår i denne kategori er meget forskellige: det kan dreje sig om en lønarbejder som bruger al sin fritid på fangst (weekend, ferier, lange sommernætter), eller en familie hvor konen har lønnet beskæftigelse, mens manden jager og fisker, eller også en familie, som bestemmer at slutte sig til andre der flytter langt væk – mod nord eller syd – for

*I et grønlandsk interiør, den paradoksale blanding af vestlig komfort og de oprindelige eskimoteknikker.
(Tasiilaq 1967, J. R.-L.).*

at overvintre. Fjernt fra alle samler de bl.a. ræve- og bjørneskindene, som de sælger en bloc ved deres tilbagekomst og derved får en solid kapital.

Endelig findes der endnu et vist antal fangere i små befolkningskoncentrationer på mindre end 200 indbyggere, såsom Isertoq og Pikiiti, Sermiligaaq, Tiileqilaq, Ikkatteq eller Qernertivartivit, som helliger sig fangsten fuldtud og opnår gode resultater. De har opgivet harpun og skindkajak³ og moderniseret deres udstyr med forbedrede rifler, meget hurtige både med påhængsmotor eller endog små vådfiskerbåde uden dog nogensinde at lade hundeslæden afløse af snescooteren. De har også sat deres boliger i stand selv ved hjælp af præfabrikerede materialer som er indført. Af

salget af sælskind foretaget i løbet af de sidste år i Ammassalikområdet af KGH – nu KNI – (total 7351 i 1984, 8471 i 1985 og 11021 i 1986) fremgår det, at mere end halvdelen, eller næsten to trediedele af produktionen kom fra blot tre steder: Isertoq, Sermiligaaq og Tiileqilaaq, hvor der bor 530 grønlandere eller omtrent 20% af den oprindelige befolkning.

Man konstaterer imidlertid, at de fleste unge ikke tiltrækkes af fangsten som hovedaktivitet. De mener, at det er en meget hård tilværelse der kræver ophold på alt for isolerede steder, hvor livet forekommer dem trist og kedeligt. Yderligere er det for tiden vanskeligt at sælge sælskindene på det internationale marked, og de anser de indtægter der hidrører fra denne beskæftigelse for at være for usikre.⁴ Dette forklarer affolkningen af de små steder, som tappes for deres unge, der kun kommer tilbage til bygden for at tilbringe ferien hos deres familie.

Samfundsmonstret og kulturen

I løbet af de to sidste tiår har samfærdselsudviklingen i form af flyforbindelser eller fjernnyhedsmedier i betydelig grad været med til at fremskynde den proces som brød Ammassalikbefolkningens afsondrethed og åbnede den mod den ydre verden.

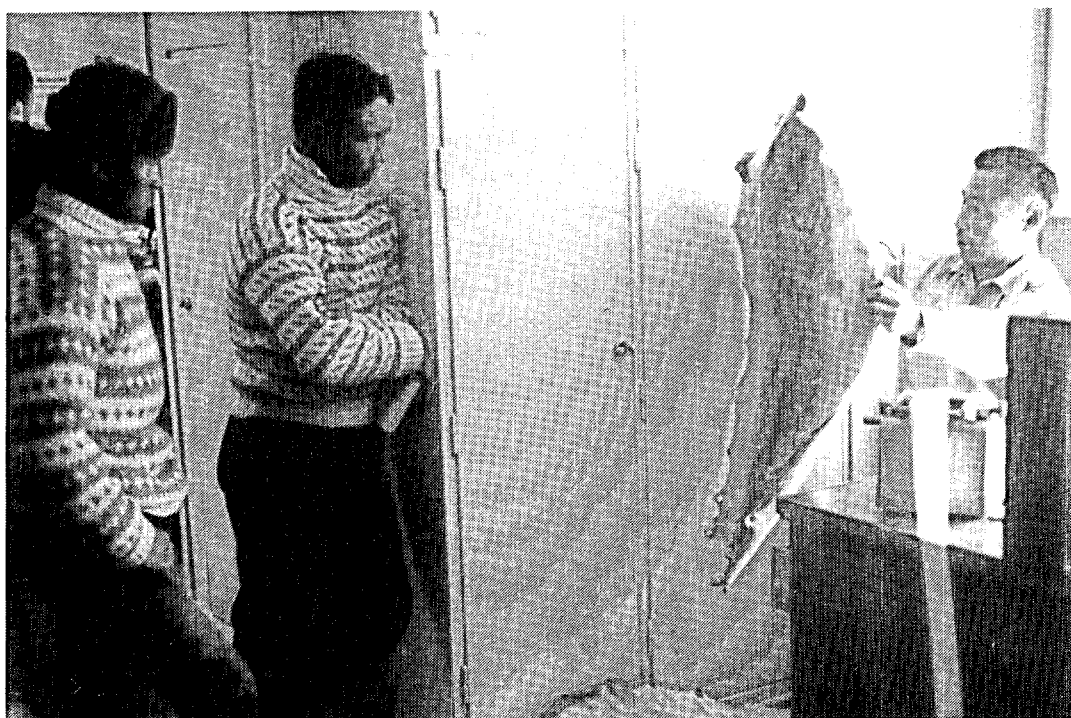
Flyforbindelsen mellem Kulusuk⁵ og Vestgrønland samt Island har udvidet afgangene til flere gange ugentlig. Desuden har helikoptertjenesten, der har afløst hundeslæden og den lille fragtbåd til befordring af passagerer, post og fragt fra Kulusuk og helt til Tasiilaq og derfra videre til det inderste af distriktet, udvik-

det strømmen af udveksling og gjort dens planlægning nemmere. I dag er det kun ganske få mennesker fra Ammassalik, som aldrig har været uden for deres egn, enten af lægelige, skolemæssige eller arbejdsmæssige grunde eller for at besøge en slægtning eller ganske enkelt af nysgerrighed. I særdeleshed er de unge ivrige efter at opleve noget andet, og er tilbøjelige til at rejse frem og tilbage mellem Vestgrønland eller Danmark og deres fødeegn, hvor de føler sig rigtigt hjemme.

I det indre af området benytter personer over 60 år sig af helikopterrejser til halv takst. Det er grunden til, at dette transportmiddel som især benyttes af administrationen og af alle betragtes som meget dyrt, særdeles ofte benyttes af ældre kvinder som har lyst til at være sammen med en slægtning. Uanset årstiden spredes nyhederne nu meget hurtigt bygderne imellem.

Ligeledes turismen har udviklet sig takket være lufttransporternes fremgang. Den er intens om sommeren – i form af korte udflugter mellem Island og Kulusuk – og mindre fremherskende uden for sæson'en, men det er ikke længere nogen undtagelse for østgrønlanderne at have kontakt med fremmede med en anden baggrund.

Den anden vigtige faktor i »åbningen« af denne del af Grønland var opsvinget i samfærdslen ved hjælp af medierne eller telefonen. I løbet af 1960'erne var transistorradioen allerede nået ud til alle hjem med nyheder fra hele verden på vestgrønlandsk. Kabel-TV og videoapparater, som gjorde deres entré i 1979, er blevet en fantastisk succes. I dag findes

Ved deres salg af sælskind til KGH (nu KNI) får fangerne rådighed over pengebeløb de ikke kan være foruden i det nuværende samfund. (Tasiilaq 1967, J. R.-L.).

der ikke noget beboet sted uden videoapparat, og der hvor der ingen elektricitet er, sikrer en benzingenerator, at de kører. Dette nye kommunikationsmiddel har tømt de små biografer, hvor bygdesamfundene samledes med stor glæde og har ændret omgangsformen i fællesskabet og giver nu i familiens skød et indblik i den europæiske, amerikanske eller asiatiske verden, sådan som den vises på videokassetterne eller i fjernsynet.

De gamle i Ammassalik er helt klare over, at deres forfædres kultur vil forsvinde fuldstændigt med dem – i slutningen af 1986 var der kun 35 (13 mænd og 22 kvinder) født før 1920 og som havde kendt de endnu ret uforstyrrede førkrigsår – og de ser med bevægelse

og nostalgi Knud Rasmussens film »Palos brudfærd« på video, en film de har set blive indspillet hos dem i 1932 og som viser scener af deres fælles oprindelige livsform. Det er bevægende og svært at forestille sig det forløb de selv har gennemlevet, når man bliver klar over den kløft der kan være mellem dem og de nye generationer, som vender sig så beslutsomt mod musik, litteratur, fritids- og andre interesser af helt forskellig art.

Der hersker dog hos visse østgrønlandere et reelt ønske om ikke at tabe al identitet, og man har i nogen tid været vidne til fødslen af en slags »ny Ammassalik-folklore«, der i vidt omfang retter sig mod de østgrønlandske overleverin-

ger i beklædning, sang, historie og sprog. Dette »rodede« billede ser ud til at være en uundgåelig følge af den sammensmeltning af lokale kulturer, som man har bevaret takket være afsondret-heden og som man brat har oversvømmet med en strøm af nyheder som bringes i omløb af enkeltpersoner og af kommunikationsmidlerne.

Lige nu viser Ammassalimiuts særegenhed sig frem for alt i en fastholden af visse skikke, overtro og teknologi, såsom brugen af hundeslæde, spiseskikke, deling og gensidig hjælp i familien, eller skikken med at lade en afdød slægtning leve videre gennem en nyfødt ved at give vedkommende den afdødes navn ... Endelig forbliver Ammassalikdialekten – skønt den har udviklet sig under påvirkning af det officielle vestgrønlandske sprog – dette folks særkende og vil være med til at fastholde dets egenart.

De forudgående iagttagelser kan kun i skematisk form belyse det betydningsfulde og sammensatte i denne overgangsperiode, under hvilken Ammassalimiut sigter efter at gøre springet fra én verden til en anden.

På nuværende stadium har dette spring resulteret i en ustadighed, der specielt kommer til udtryk i alvorlige sociale problemer: spiritusmisbrug, stigning i kriminaliteten, talrige selvmord blandt de unge.

De administrative forholdsregler man har taget indtil nu, hvad enten det var forlængelse af skolegangen eller udvidelse af produktionsaktiviteterne: genudsættelse af rener i distriktet, tilrettelæg-

gelse af bosættelser på fjerntbeliggende steder, oprettelse af et kommunalt skindværksted, har vist sig kun at være en midlertidig løsning på en situation som er blevet bekymrende.

Endnu en gang i dens lange historie står Ammassalikbefolkningen over for et vanskeligt tilpasningsproblem til nye livsbetingelser, som den ikke har fået bugt med. Lad os tænke os, at det lykkes den ved egen kraft at overvinde vanskelighederne takket være den usædvanlige dynamik og tilpasningsevne, som den har lagt for dagen indtil nu.

Noter

1. Mellem 1950 og 1959 er fødselsprocenten aldrig kommet længere ned end 45 promille; den befinder sig gennemsnitligt mellem 50 og 55 promille. Den er på kun to år gået fra 47 promille (1969) til 28 promille (1971), siden til 17 promille fem år efter indførelsen af antikonception.
2. I perioden 1982–86 har man registreret 346 fødsler, ligeledes 198 aborter, eller 36,6 % af graviditeter som var blevet frivilligt afbrudt.
3. I sommeren 1967 foretog jeg en optælling af 115 skindkajakker i hele Ammassalikdistriktet, i 1970: 70 og i 1979: 30. I 1987 var der under 20, men det lader til, at man værdsætter kajakker i plastmateriale for deres evne til at modstå isens påvirkninger og det er muligt at den vil brede sig.
4. Imellem ultimo 1966 og ultimo 1986, da de ufaglærte arbejderes løn var fordoblet 11 gange, var købsprisen på skind af fjordsæl hos KGH (KNI) steget 8 gange efter at have været genstand for betydelige svingninger.
5. Den lille civile lufthavn i Kulusuk, som er blevet bygget mellem 1958 og 1960 og åbnet i begyndelsen af 60'erne, betjener samtidigt den amerikanske radar-base (DEW-line), der ligger nærved og hele Ammassalik kommune via Tasiilaq som administrations- og handelscenter.

Henvisninger:

GESSAIN, R., 1969 – *Ammassalik ou la civilisation obligatoire*, Paris, Flammarion, 252 p.

ROBERT-LAMBLIN, J., 1984 – L'expression de la violence dans la société ammassalimiut (côte orientale du Groenland). *Etudes Rurales*, juli.dec., 95-96, pp. 115-129.

ROBERT-LAMBLIN, J., 1985 – Causes of death, age at death, and changes in mortality in the twentieth century in Ammassalik (East Greenland). *Proceeding of the 6th International Symposium on Circumpolar Health*, Anchorage, Alaska, University of Washington Press, pp. 154-158.

ROBERT-LAMBLIN, J., 1986 – Ammassalik, East Greenland – end or persistence of an isolate? – Anthropological and demographical study on change. *Meddelelser om Grønland*. Man and Society, 10, 168 p.

ROBERT-LAMBLIN, J., 1986 – Les différents changements survenus dans la fécondité d'une petite population du Groenland (les Ammassalimiut du Groenland de l'Est). i: *Les changements ou les transitions démographiques dans le monde contemporain en développement*. Paris. ORSTOM, Collection Colloques et Séminaires, pp. 243-257.

Fjernsyn og video er i dag en del af livet i Ammassalik. (Tasiilaq 1987, J. R.-L.).